

Néprajz és tárgyalakotás

Minden alkotás, teremtés a hagyomány követése és az újat-teremtés igényének kettős ellentmondásából születik meg. Az alkotásra a példát, a buzdítást – a belső és külső szükségleteken kívül – a már létrehozott alkotások adják, a megszülető új pedig akarva-akaratlanul elválaszthatatlan kapcsolódik e mintákhoz, e példákhoz, még akkor is, ha éppen tagadásukra, elvetésükre jött létre. Így lesz minden alkotás annak a kornak jellemzője, ismertetője, képe, melyben született. A tárgy a kor igaz tanúja, meghamisíthatatlanul, feltétel nélkül.

A tárgyak, melyek körülvesznek, elválaszthatatlanul részei emberségünknek, emberségünk pedig mindig helyihez és időhöz kötött, mint maga a tárgy is.

A tárgyi környezet az egyéniség része is – mintegy kisugárzásának, tevékenységének eredménye. Az ember egyéniségét pedig a körülötte kialakult tárgyi világ is alakítja, formálja.

Az első kérdés ez: szüksége van-e az embernek saját, egyéniségéhez igazított tárgyi környezetre? Ha erre a lélektan nem tudna egyenes választ adni, az ellenpéldák bizonyítanak. A börtön-büntetés, a láger – mely biztosítja az oda bezárt ember létét, fedelet ad feje fölé, ellátja szükséges élelemmel, – mégis büntetés, mert a szabadság elvétele éppen azt jelenti, hogy az egyéni környezet megteremtésétől van megfosztva. Uniformisba bújtatja, pusztá cellába dugja, meghatározza szinte tárgy-nélküli környezetét, melyben egyénisége kifejezését lehetetlenné teszi. A büntetés az emberi és a tárgyi kapcsolatok eltörlése.

A kapitalista nagyüzemi termelés már a múlt század elején létrehozta a börtönhöz hasonló lakás- és életkörülményeket a fejlett ipari államokban a munkásság részére. A parasztság életmódjával szorosabb kapcsolatban volt a természettel, és még ha szegényebben is élt az ipari munkásságnál, tárgyi környezetét szabadabban alakíthatta ki magának sokáig.

Az uniformizált munkás- és bányász-lakások, a modern lakótelepek azóta a világ minden részén feltűntek és elterjedtek. Országoként különböző mértékben és módon védekeznek az emberek az elnyomóró, elszürkölő tömeg-lakások és körülmények ellen. A néhány öles kiskertek sűrű hálózata a nagyvárosok körül, a szervezett turizmus és üdülés, a munkás

önképzőköörök és hobbyk, háziállat-tartás az akváriumtól, a papagájtól az ölebig, s a kádban tartott krokodilusig mind kísérletek az egyformaság feloldására, az egyéniség áttörésére a körülmények hatalmán. Ezek a kikapcsolódásnak nevezett igényt jól-rosszul kielégítik, de a tárgyi környezetet alig változtatják meg. A ruházat, bútorzat és edényzet abból a néhány variációból állhat csak, amit a tömegtermelésben olcsón elő lehet állítani, amit az áruházak kínálnak. Ebből válogathat a modern ember egyénisége szerint.

A második kérdés az, hogy vajon az emberség lényegéhez tartozik-e az, az ember elemi igénye-e az, hogy környezetét saját elgondolása szerint és saját keze munkájával, saját keze nyomát viselő tárgyakkal alakítsa ki? Ha igen, akkor a modern ember azért is megnyomorodott, mert nincs módja rá. Hogyan van lehetősége rá, ha minden szükséges tárgyát, a ruházattól az edényzetig, a bútortól a háztartási gépekig a modern technika, a gyárilpar állítja elő, számára csak a válogatás maradhat. E tárgyakat ipari üzemekben, szakemberek, szakmunkások állítják elő, akiknek munkáját az egyén, az átlag fogyasztó nem veheti át, mert nem ért hozzá. Nem lehet szakmunkása külön a ruhája, bútora, edénye, élelme előállításának. Ha részt is vehetne ebben a termelésben, a technológia, az adott nyersanyagok és gépek, megkötnék a kezét a szabad alkotásban. A szakosodás a haladás eredménye. A kérdés csak az, hogy mekkora árat fizetünk érte, s ha árat kell fizetnünk, nem lehetne-e ebből valamit is elvenni, csökkenteni a veszteséget?

Az emberi szükségletek közé tartozik az alkotás igénye. Ezt már az angol preraffaeliták is felismerték és megfogalmazták a modern gyárilpar tagadásával, a kézműipar felmagasztalásával. De nem csak a művészek, a gondolkodók problémája ez. Egyszerű emberek, férfiak és asszonyok százezrei keresik állandóan a lehetőségét annak, hogy kezükkel maguknak is alkossanak, ne csak a nagy társadalmi termelésben vegyenek részt. Díszítik a lakást, hímeznek, kötnek, horgolnak, barkácsolnak, faragnak, fényképeznek, rajzolnak, színes köveket gyűjtenek, virágokat nevelnek, különböző értékű művészeti alkotásokat, iparművészeti tárgyakat vásárolnak és azzal veszik körül magukat. Láthatóan, tapasztalhatóan mindez kevés arra, hogy kielégítse ezt a termelésigényt, alkotásvágyat.

Mire van szüksége annak, aki olyan tárgyat akar alkotni, ami kielégíti ezt az igényt, ezt a szomjúságot?

Hozzáférhető, olcsó nyersanyagra, elsajátítható alkotási módra, (technológiára) és ehhez szükséges könnyen beszerezhető, olcsó szerszámokra; követhető mintákra, mellyel célszerű, használható forma jön létre, mely nem ellenkezik az anyaggal, díszítése a formához és anyaghoz illő.

Ha a felsoroltak mind megvannak, ezek összhangja adja a szép élményét, kielégíti a szépségigényt is, s csak ezzel együtt elégíti ki a használati tárgy az ember alkotásigényét.

Évezredekken keresztül így dolgozott, alkotott a nép, a tömegek, a szegények. A hozzáférhető anyagokból kikísérletezte a legalkalmasabbat, a legegyszerűbb eljárásokat, a legcélszerűbb formákat, melyek kielégítették szépérzékét. A néphagyomány e tapasztalatok tárháza, nemzedékről nemzedékre szállt tovább, hagyományozódott és állandóan alakult a változó igényekhez és lehetőségekhez alkalmazkodva.

A szakosodás, a specializálódás a haladás velejárója, – ezt a gondolatot már érintettük. Ugyanúgy cselekvéseink egyre tudatosabbak, egyre szervezettebbek lesznek, az elemi, a spontán megnyilatkozásokkal szemben. Ennek a kétségtelenül igaz gondolatnak az értelmezésénél azonban vigyáznunk kell, mert igen gyakran ösztönösnek, spontánnak, eleminek nevezzük azt is, ami nem az. A népművészetet is. Az állandóan jelenlévő környezetnek is van nevelő, tanító, árformáló hatása, alakító ereje. Például a népdal, a néptánc – ahogy egy-egy ember éneklésében, táncában megnyilvánul, megfigyelhető, érzékelhető lesz, semmi esetre sem spontán, elemi, közvetlen megnyilatkozása az oly sokszor misztifikált népléleknek, hanem egy megtanult, elsajátított műveltség része. Igaz, hogy nem iskolában, ének- és táncórán, tehát intézményesen szervezeten tanulta meg, hanem kora gyermekségétől hallgatva a hasonló énekeket, látva és próbálgatva a táncokat, látogatva a közösség dalos és táncos ünnepeit, alkalmait: a gyermekjátsszót, a táncházat, a lakodalmat és tort. Ez a sokszor és hosszan hallott, látott formavilág meghatározó erővel jelentkezik akkor, amikor ez az ember dalolni, táncolni akar, ha megnyitja dalra a száját, ha ritmikus mozgásba, táncba kezd.

A tárgyak világában is így igaz. A magyar pásztorok díszítő stílusa, tárgyalakotó formái nem a néplélek közvetlen, elemi feltörései, valami mélyen fekvő, tudatalatti, misztikus népiességből, hanem a környezetében látott hasonló tárgyakhoz, a sokszor megjelenő mintákhoz, formákhoz, igazodva tudja csak az a pásztor elképzelni a saját alkotását is. A hagyományt követi szabadnak hitt formateremtésében is.

Tudjuk, látjuk, tapasztaljuk a gyakorlatból, hogy ott, ahol már a közösség szétesik, vagy szétesés nélkül is lemond eddigi hagyományairól, – példánknál maradva – ahol a hagyományos táncalkalmak megszűnnek, és nem kerül sor olyan alkalmakra sem, ahol dalolnak, nehéz, szinte lehetetlen a fiataloknak azokat a dalokat és táncokat megtanulni, amit pedig az idősebbek még tudnak, csak éppen nem gyakorolnak. A folytonosság megszakadt, s bármennyire is szeretnék a fiatalok feltámasztani e táncokat, nem megy. Az idősebbek nem

tudják megtanítani a táncokat a fiataloknak a faluban. Mivel kiskoruktól kezdve nem tudták magukba szívni e kifejezésformákat, nincs zenei és táncos anyanyelvük sem. Mozgásigényüket olyan formákkal fogják kiélni, amilyeneket nap mint nap látunk a mulatságokon, TV-ben, filmben, nap mint nap hallanak a rádióban és társaiktól.

Hagyományos tárgyi kultúránknak környezetünkben megszakadt a folytonossága. Már több nemzedék óta más minták, ízlésvilágok utánzásába kezdett a hagyományokat legjobban őrző falusi, paraszti társadalom is. Most, mikor újra tömegeknek lenne igényük az egyszerű, a használati értékű szép tárgyakra, tulajdonképpen már sehol sem létezik az a tényleges, élő környezet, ahol ezt magunkba szívhatnánk, (s ha lenne rá módunk és időnk) belenevelődhetnénk. De szerencsére e tárgyi világ, ez a környezet nem semmisült meg teljesen. Néprajznak hívják azt a tudományt, mely e hagyományos műveltség elemeit kutatta, leírta, tárgyait gyűjtötte, múzeumokba mentette. A nép ünnepi és hétköznapi alkotásait, művészetét múzeumi gyűjtemények, fényképek, könyvek, filmek és hangszalagok őrzik. A könnyen hozzáférhető, alkotásra alkalmas nyersanyagokat, készítési eljárásokat, megfelelő formákat és díszítést a ma alkotni vágyó a néprajztudománytól tanulhatja meg. A hagyományt elsajátíthatja, de már nem belenevelődéssel, éveken át kapott környezeti hatásokból, hanem tudatos tanulással az életből kiszakított és megőrzött tárgyak tanulmányozásával. A múzeum lehet az az iskola, az a mintagyűjtemény, ahol az egyszerű, minden ember számára hozzáférhető alkotás tudománya elsajátítható, megszerezhető; vagy legalábbis azzá kell lennie. Az is elképzelhető, s talán ez lenne a legjobb, ha iskolában is elsajátítható lenne az alkotás tudománya, de az iskolának akkor is közvetlenül vagy közvetve a múzeumra kell, hogy támaszkodjon.

Azt mondtam az elején, hogy az alkotást, a környezet alakítását alapvető emberi igénynek, szükségletnek tartom. Ha erre nincs mód, ha az ember szenved a rákényszerített és tőle függetlenül alakított tárgyi környezettől, – meggyomorodik, beteg lesz.

Mielőtt azonban a múzeum és a hozzá hasonló gyűjtemények új feladataival foglalkoznánk, még más elemi, kitörölhetetlen emberi szükségletekről is szólnom kell, melyek a népművészet hagyományaira támaszkodó tárgykultúrával összefüggnek:

Az embernek szüksége van kötésekre, melyek egy helyhez, otthonhoz, szülőföldhöz kötik.

Az embernek szüksége van kötésekre, melyek emberekhez, kisebb-nagyobb közösségekhez kapcsolják.

Az embernek szüksége van kötésekre, melyek e két előbbi múltjához, történelméhez is kötik: az embernek házára van szüksége, nemzethez-tartozásra, hogy ember lehessen. Mindezek a kötések, értékek, valami egyedi és egyszeri megfogalmazásban léteznek csak. Egy tájhoz, faluhoz, városrészhez kötődöm, hogy otthon legyek egy országban. A kötődés tárgyakban lesz láthatóvá, érzékelhetővé, és költői alkotásokban: dalban, versben, az anyanyelv sokféle műfajában, zenében és táncban fogalmazódik meg. Egy nép műveltségének, sorsának, lényegének tárgyi kifejezői és költői megfogalmazásai, vagyis művészi tükrözése teszi lehetővé az egyén számára az akarati, az érzelmi kötődést, az elkötelezettséget, melyre az egyénnek és a nemzetnek egyaránt szüksége van. Helyesebben a tárgyi és szellemi alkotások ismerete nélkül az egyén nem tudja megvalósítani e kötődést és önmagát.

A népművészetnek tehát van ilyen értéke, szerepe is. Ez ad magyarázatot arra, hogy a népművészet formái, főként pedig a díszítmények miért élhetnek önmagukban, minden használati érték nélküli eszközökön, emléktárgyakon. Egy kötődésnek adják szükséges tárgyi kifejeződését, alapját. Gondoljuk meg ezt is, amikor harcba szállunk a népművészeti díszítmények, szuvenírek, cifra giccsek ellen, vagyis olyan tárgyak ellen, melyek merőben ellenkezők a népművészet lényegével!

*

A múzeum néprajzi tárgy- és adatgyűjtésének célját eddig csak a néprajznak, mint történeti tudománynak a szempontjából fogalmazták meg: összegyűjteni a gyorsan eltűnő hagyományos népi kultúra tárgyi és szellemi értékeit, hogy azokból e műveltség egésze felidézhető, bemutatható legyen az emberről szóló történeti tudomány gazdagítására.

Egy új feladatú tudomány nő fel most a társadalmi igények kielégítésére. Ennek az új tudománynak lehet, hogy futuroológia, jövőtan lenne a legmegfelelőbb neve. Feladata, hogy – felismerve, felmutatva az ember eltörölhetetlen igényeit – javaslatot tegyen a mai körülmények közt kielégítetlen maradt igények kielégítésének formáira, a múlt tapasztalata alapján. Eddig a néprajz kutatta az emberi szükségletek kielégítésének történetileg és földrajzilag változó formáit, ezért a futuroológia legfőbb támasza a néprajz lesz.

Az ember eltörölhetetlen, örök igénye a szabadság, hogy szűkebb és tágabb világát maga alkossa meg, azokhoz a kötésekhez ragaszkodva, melyeket embersége érdekében önként

vállalt. A szűkebb világ az, amiben igényli azokat a tárgyakat, melyeket maga alkotott, melyek magukon viselik kötődésének bélyegét. Tágabb világa az ország, a nemzet, melynek megalkotását mindig újra és újra meg kell kezdenie, és ebben is igényli cselekvő részvételének lehetőségét.

A múzeumi néprajzi tárgygyűjtemény – mintagyűjtemény, tapasztalattár az igények meghatározására, felismerésére és kielégítésének formáira is.

Az igények kielégítésére tett kísérletek pedig már az új tudományt alakító kutatást jelentik.

Más szavaikkal: a mozgalom, a gyakorlat élteti a tudományt, a tudomány viszi előre a mozgalmat és a társadalmat. Van erre példa a múltból is szép: a magyar néptáncstudomány nem nőhetett volna fel a néptáncmozgalom nélkül, a néptáncmozgalom meg nem mozgathatna ma tízezreket a tudományos kutatás eredményei nélkül. A magyar néptáncstudománynak nemzetközi rangja van, a magyar néptáncmozgalomnak és művészetnek ugyancsak.

A tárgyalakotó népművészeti mozgalom legszebb példáit, irányítását a begyűjtött népművészeti tárgyak adják. E tárgyalakotó mozgalomnak sok alkotója néprajzi gyűjtő is.

A lukafai néprajzi műhelyben, – mely a pécsi Janus Pannonius Múzeum néprajzi osztályához tartozik, – a népi kismesterségek hagyományai szerint alkotók kapnak ösztöndíjat. Az alkotást a legtöbb esetben megelőzi a részletes néprajzi gyűjtés. Lényegében a tárgy megalkotásának megismétlésével sok olyan részlet, csak szóbeli kérdezősködéssel fel nem deríthető fogás, eljárás, módszer kerül leírásra – ezáltal megmentésre, melyre a legkitűnőbb elméleti gyűjtő sem figyelne fel, szóba se kerülne a kérdezősködés során, holott az alkotás lényeges része. A tárgyalakotás így lesz a néprajzi gyűjtés, a tárgyalakotás részévé, a múlt a jövő építésének alapja.

A múzeum tárgyi- és hozzákapcsolódó fénykép- és adattári gyűjteménye tehát már nem csak a történettudomány segítsége, hanem a jövő tárgyalakotó művészetének is. A múzeumban összegyűjtött anyag olyan megmentett szérumnak tekinthető, mellyel most az alkotómunka különböző területeit, az iparművészettől az ú. n. hobby-tevékenységig, a textilművészettől a kerámiáig be kell oltani: ugyanúgy a megyéenként szervezett múzeumnak kellene tárolni és őrizni a területére vonatkozó népzenei és néptánc-gyűjtések kottáit, hangszalagjait, filmjeit, fényképeit, egyszóval az ú.n. dokumentációt. Ha kell, ezeket másolatban neki kell megszerezni

a Budapesten őrzött központi gyűjteményekből, a MTA Zenetudományi Intézetétől, a Népművelési Intézettől stb., ahová a helyi Pávakör vezető, a helyi népi együttes vezetője nem juthat el, s nem is rendelkezik azzal a képzettséggel és idővel, mely a saját faluja, tája anyagának kikeresésére szükséges. Másrészt ezek a kutatóintézetek nem rendelkeznek olyan kiszolgáló személyzettel, melyekhez a vidékről felutazottak fordulhatnak: minden esetben maguknak a kutatóknak a szűkös idejét kell igénybe venniük. Ugyanígy a területi múzeumoknak kellene valamilyen kielégítő formában megszerezniük a területükre vonatkozó, területükről központi gyűjteményekbe került tárgyi anyagnak az adatait, fényképeit. A múzeum közművelődési munkájának tehát az lenne a fő területe, hogy az általa összegyűjtött anyagot nem csak a tudomány, hanem a tárgyalakotás, az öntevékeny és hivatásos művészi élet rendelkezésére bocsássa. Ügy kell működni, mint egy levéltárnak vagy könyvtárnak, fel kell szerelkeznie a kiszolgáláshoz szükséges gépekkel, fénymásolóval, hangszalag-átjátszó készülékkel, és alig merem kimondani, videó-készülékkel, hogy a lefilmezett táncokat ugyanúgy mint a lefilmezett munkafolyamatokat újra és újra be lehessen mutatni tanulmányozásra, anélkül, hogy a filmvetítés nehézkes módjára lenne szükség, a filmszalagok elhasználódását is elkerülendő.

Amikor ezeket a javaslatokat, terveket felvetem, nem járok töretlen úton. Észak-Európában, elsősorban Svédországban, a modern múzeum mellett ott vannak már a műhelyek is, olyan kis műhelyek, felszerelve a megfelelő eszközökkel, melyekben megismételhetővé, lemásolhatóvá válnak a múzeum legszebb darabjai. A féltve őrzött tárgyaknak nem csak leírásuk van, hanem pontos műhelyrajza is, mely felhasználható a műtárgymásolásnál. Nem kétséges, hogy amikor ezek a pontos leírások, szerkezeti rajzok elkészültek a kivitelezés megkönnyítésére, olyan adatokkal, részletekkel gazdagodott a műtárgy leírása, melyre azelőtt nem is gondolhattak.

A megoldás, a kivitelezés módja még vitatható. A múzeumi műtárgy féltése nem indokolatlan, – a kézbe vett, a fénynek kitett tárgyak sérülnek, rongálódhatnak, a törékeny tárgyak eltörhetnek, kophatnak, kártevőknek nyílik meg az út stb. Például a svédországi Dalarna-múzeumban, Falunban, a féltett hímzések másolásra, tanulmányozásra szánt darabjai egy erre a célra berendezett kutatószobában vannak, keskeny, egy-egy textildarabot tartalmazó, lapos üvegdobozban, mint nálunk a bogárgyűjtemények, lepkegyűjtemények lapos üvegdobozaiban. A tárgy egész közeli szemelelhető, anélkül, hogy a dobozt ki kellene nyitni; de a megtalált, kiválasztott tárgyról, a hímzésről kikérhető a rajzos, szálszámolással kinagyított, az öltéstechnikát is feltüntető leírás, dokumentáció is. A múzeum vagy a háziipari szövetség gondoskodik arról is, hogy akár a helyszínen is, a megfelelő alapanyag és hímzőszál is beszerezhető legyen.

Mindenesetre, a múzeumok új kiállítási terveiben az úgynevezett tematikus kiállítások mellett szükséges lenne helyet biztosítani a nagy anyagot bemutató, ún. tanulmányi raktáraknak, hogy a látogató egy-egy témakörből minél nagyobb készlettel, anyaggal ismerkedhessen meg.

Itt kell röviden érinteni a nem múzeumi gyűjteményeket. Az iskola-múzeumok, falumúzeumok és magángyűjtemények, szakköri, szövetkezeti és népiegyüttesi gyűjtemények, ellentmondásos megítélésében rendet kellene teremteni. Szomorú tapasztalataink is vannak már a nagy lelkesedéssel összegyűjtött iskolai és falumúzeumokkal. A létrehozók, az alapítók által összegyűjtött anyag rövid idő alatt elpusztult, megsemmisült, amikor őt más faluba helyezték, vagy nyugdíjazták. Olyan esetről is tudok, hogy az összegyűjtött anyagot az orvoslakásban tárolták, ott volt hely, és maga az orvos is buzgó gyűjtő volt. Amikor ezt az orvost elhelyezték, látva, hogy nincs aki felelősséggel vállalná a gyűjtemény további sorsát – magával vitte, sajátja gyanánt. Arról is tudok, hogy a gyűjtemény tárgyait elajándékozták azoknak, akiktől a falu valami juttatást, hasznos rendelkezést, hitelt stb. válhatott. Érthető ezután a minisztériumnak, mint felügyeleti és illetékes szervnek az elutasító magatartása a falumúzeumokkal szemben.

Véleményem szerint nem a falumúzeum, a helyi gyűjtemény az elítélendő, hanem az, hogy azt lelkiismeretlenül csinálják egyesek. Egyesek, anélkül, hogy a közösséget tennék érdekeltté benne. Ne létesüljön falugyűjtemény, falumúzeum a falu érdekeltté tétele nélkül. Az állam, a múzeum sem létesítsen, de legkevesbé rosszhiszemű vagy legalábbis könnyelmű, dicséretre éhes egyéni kezdeményezésből.

A műgyűjtő üzerekkel, külföldre dolgozó felhajtókkal és kereskedőkkel a múzeum nem tud komolyan versenyezni; sem anyagi ereje, sem szakembere nincsen elég. Éppen ezért sok-sok értéket lehet megmenteni a pusztulástól a falumúzeummal, egy honismereti vagy néprajzi szakkör gyűjtésével. A fontos, hogy ne kerüljön idegenbe, ne pusztuljon el és ne tűnjön el egy irigy gyűjtő szekrénye mélyén mindörökre. A múzeumnak segíteni kell az ilyen gyűjtemények nyilvántartásában, konzerválásában, restaurálásában, kiállításában, ugyanúgy, mint a szakszerű gyűjtés megtanításában.

Megint svéd példára hivatkozom: Dalarna tartományban megismerkedhettem az ú.n. Hembygsgarden-ekkel. Egy-egy községbe szervezett több kisebb falu honismereti szakköre, (így fordítható le ez a név magyar viszonyokra és nyelvre) megvásárol egy-egy régi épületegyüttest, házat és gazdasági épületeket kerttel együtt, szerszámokkal, berendezéssel, és ez lesz e körnek az otthona. Ide gyűjti ezentúl a még található értékes anyagot, itt rendezi be kiállítását, itt jönnek össze tanácskozni, szórakozni, tanulni. Nyaranta a kör tagjai felváltva, népviseletbe öltözve ellátják a múzeumi őr és vezető tisztségét, itt rendezik meg közösségi ünnepeiket, elsősorban a midsommer idején itt állítják fel zenével és tánccal a júniusi májfát, itt tartják a lakodalmakat, itt táncolják el, tanulják és tanítják néptáncaikat, muzsikálnak. Ezek a rendezvények – egy hagyományápoló közösség programjai – nem egyszer nyilvánosak, a látogatóknak, turistáknak nyitottak. Elvégre nem baj, hogyha ezt mások is látják, tanulnak belőle, példát vesznek, s közben megszeretik a dalarnaiakat. Ezek a körök, egyletek,

önmagukat tartják fenn, s mert áldozatot hoznak e munkáért, a hagyományok ápolásáért, magukénak is érzik, azonosulnak vele. Ha ingyen kapnák az államtól, s az gyámkodna felettük, nem éreznék, hogy ennek az ügynek a sorsa a kezükben van, ez az ő gondjuk. A tartományi vagy megyei múzeumnak az a feladata, hogy egy erre létesített alapból, állami támogatással, az ilyen hembygsgarden-ekben összegyűjtött anyagot, megfelelő terv szerinti időben néhány hétre beszállítja a központi múzeumba, ott konzerválja, restaurálja, lefényképezi és leltározza, bizonyos tudományos kérdéscsoportok szerint feldolgozza. Jellemző, hogy ez a munka milyen fontos az állami művelődéspolitikában: a falusi múzeumközpontban leírt adatokat rádióhullámok segítségével betáplálják egy központi, stockholmi adatbankba, ahonnan minden tudományos kutatás számára lehívható, kikereshető. Hadd tegyem még hozzá, hogy a svédeknek Dalarna körülbelül annyit jelent, mint nekünk Kalotaszeg. Itt már évtizedek óta működnek háziipari iskolák, nemzetközi tanfolyamok a svéd háziipar gyakorlati megismerésére, szövés, fonás, festés stb. tanítására.

Nemcsak Svédországban, hanem a Német Szövetségi Köztársaságban is találkoztam olyan városi múzeummal, melynek egyetlen fizetett alkalmazottja egy félmunkaidős takarítónő volt. Igazgatója, egy középiskolai tanár, és lelkes gyűjtőgárdája, diákoktól a nyugdíjasokig maguk látják el a teremőri feladatokat is, mert minden látogatóval meg akarnak ismerkedni, be akarják vonni őket a gyűjtőmunkába, és önkéntes adományaikból nemcsak a múzeumot tartják fenn, váltogatják kiállításait, hanem havi tájékoztató folyóiratot is jelentetnek meg rotaprinttel, a legaktuálisabb kérdésekkel és kérdőívekkel.

A magángyűjtők helyzete, megítélése ehhez hasonló. A közérdek az értékek megmentése; ebben ők is részt vesznek. A köz nevében csak azt kérjük tőlük, ne zárják el, ne titkolják gyűjteményüket. A kereskedőket, a külföldre játszó ügynököket nem sorolom a gyűjtők közé: azokról beszélek csak, akiknek van elkötelezettségük e nép műveltségével, s akkor meg is értik, hogy a megmentett anyag akkor kapja meg igazi értékét, ha az visszacsatolódik a néphez. Ha kiadják tárgyaikat kiállításokra – mint azt a Nemzeti Galéria a magánkézben lévő festményekkel és szobrokkal éppen mostanában tette, a tudomány és az egész magyar művelődés nagy hasznára. Engedjék tanulmányozni, lefényképezni tárgyaikat, mint ahogy a múzeumnak is meg kellene ezt engednie, ha a felvételek nem nyerészkedésből készülnek. Ha a múzeum ilyen nagyvonalú és készséges, akkor a múzeum is elvárhatja a magángyűjtőktől ezt a nagyvonalúságot. Hiszen egy célért gyűjtenek. Ahogy a múzeum is keresi a lehetőséget az országos gyűjteményekben őrzött anyag másolására, nyilvántartására a maga, tájhoz, megyéhez, országrészhez igazított működési körében. Nem csak a tudomány, hanem a mozgalom, helyesebben a jövő számára is. A kettő elválaszthatatlan.

Ezek a feltételei a tudomány és a tárgyalgkötők együttműködésének, a régi formák tanulságai átáramlásának az új formákba. De ez még nem minden. Valami fontos nem hiányozhat, ami nélkül nincs kultúra, sem a régi felelevenítése, sem az új megalkotása. Ez a közösség. Az új

tárgyi kultúra kibontakoztatása sem képzelhető el magános úton, közösség nélkül. Szűkebb alkotó közösségek, Velem vagy Lukafa célkitűzéseit megvalósító szűkebb közösségek, szakkörök, együttesek nélkül. De céljaink elérésére nagyobb összefogásra is szükség van, melyen belül a gondolatok, tapasztalatok, eredmények kicserélődhetnek. A közösségek megalkotása nem a múzeum feladata, segítése azonban igen. A legfontosabb a lehetőség, a szabadság, mely önként vállalja az elkötelezett, de tárgyilagos tudomány irányítását.

Forrás:

Életünk. 1981. 19. évfolyam 12. szám 1087-1094.